

М.М.Яцишин, кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і
права Волинського національного
університету імені Лесі Українки

НАУКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ (ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ)

Кримінально-виконавче право України наймолодша галузь юридичної науки. Тим часом, коло проблем, які досліджуються наукою кримінально-виконавчого права, є досить широким і включає практично всі складові елементи сучасного кримінально-виконавчого процесу, а саме: політику держави у сфері виконання кримінальних покарань; становлення та розвиток кримінально-виконавчого законодавства; формування системи виконання та відбування кримінальних покарань та її удосконалення; практичну діяльність органів і установ виконання покарань (УВП) та громадських організацій, об'єднань і органів місцевого самоврядування (ОМСВ), що залучаються до процесу виправлення та ресоціалізації засуджених; співвідношення кримінально-виконавчого права України з міжнародними актами і стандартами у цій сфері права; накопичення і систематизацію знань з теорії і практики виконання покарань та ін.

У даному дослідженні *ставиться мета* систематизувати наукові ідеї, теорії та концепції, що обґрунтовують юридичну суть кримінально-виконавчого права як науки, обумовленої історичним фактом її виникнення на сучасному етапі державотворення, а також наукові знання про найважливіші складові цієї кримінально-виконавчої діяльності, акцентуючи увагу на дослідженні нових, маловивчених аспектів цього виду кримінально-правових суспільних відносин.

Варто зазначити, що наука кримінально-виконавчого права отримала своє нове призначення після певної трансформації з виправно-трудового права у 2003р., включивши у свій зміст багато чого зі своєї першооснови - кримінального права. На думку І.Г.Богатирьова, зазначена подія суттєво вплинула й на концептуальний зміст науки, яка отримала можливість по-новому розглянути й оцінити історичні витoki становлення та розвитку кримінально-виконавчого права як в Україні, так і в інших країнах світу. Він небезпідставно вважає, що особливістю розвитку науки

кримінально-виконавчого права є розробка наукової концепції, спрямованої на пізнання і використання закономірностей діалектичного процесу виправлення і ресоціалізації засуджених, накопичення і систематизація знань із теорії і практики виконання кримінальних покарань, ведення наукових досліджень із цих проблем [1, 40].

Натомість автори сучасного підручника «Кримінально-виконавче право» В.А.Бадира, С.Ф.Денисов, Т.А.Денисова, М.М.Мінаєв, В.Г.Хошев вважають, що наука кримінально-виконавчого права вивчає весь комплекс правових, економічних, соціальних, психолого-педагогічних та інших проблем, що виникають в ході та з приводу виконання кримінальних покарань. Її головними завданнями є: виявлення позитивного впливу та тенденцій у сфері виконання кримінальних покарань; розробка пропозицій щодо реформування політики держави та діяльності органів і установ виконання покарань в сфері виконання кримінальних покарань та їх нормативне закріплення: до предмета науки кримінально-виконавчого права вони відносять: вивчення політики держави у сфері виконання покарань; історії розвитку світового та національного законодавства, а також органів та установ, які виконують покарання; системи кримінально-виконавчого законодавства та його джерел; ознайомлення з міжнародними нормативно-правовими актами з питань виконання покарань; вивчення практики виконання покарань і виправлення засуджених [2, 20-21].

Дещо інший акцент вміщує у це поняття О.М.Джужа, вказуючи на те, що наука кримінально-виконавчого права передусім вивчає боротьбу зі злочинністю шляхом виконання кримінальних покарань, а також соціально-економічні закономірності, які зумовлюють місце і роль цієї діяльності в державі, її принципи та інші положення. Дослідник цілком справедливо наголошує на тому, що будь-який державно-владний феномен, пов'язаний із такою специфічною сферою суспільних відносин, як боротьба зі злочинністю, не може обійтися без наукового визначення на вищих рівнях соціального управління стратегічних напрямів запобігання та протидії вчиненню злочинів і надійного забезпечення захисту як окремого громадянина, так і в цілому суспільства від злочинних посягань. І що саме науково-практичний інтерес в дослідженні багатогранної державно-владної діяльності за тривалим досвідом

численних соціальних структур надав змогу визначити даний феномен як державну політику в тій чи іншій галузі людського життя.

Крім того, у досить об'ємному науковому активі О.М.Джужі дослідницький інтерес спрямовується на виділення складових компонентів кримінальної політики держави в кожній її структурній частині, що пов'язані з: а) кримінально-правовими функціями – криміналізацією чи декриміналізацією діянь (без визначення якої не може йтися про виконання кримінальних покарань); б) кримінально-процесуальними функціями, пов'язаними з кримінальним судочинством, яке конкретно регламентує порядок застосування компетентними органами держави такого виду державного запобіжного примусу, як попереднє ув'язнення, розслідуванням, винесенням вироку і ін.; в) кримінально-виконавчими функціями, які визначають порядок регулювання умов тримання, визначення правового статусу ув'язнених і засуджених, забезпечення режиму та охорони і т. ін., а також – виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; г) кримінологічними функціями, які на підставі вивчення феномену злочинності, її причин та умов визначають основні засоби і напрями запобіжного впливу, у тому числі: взяття під варту, запобігання злочинам у місцях попереднього ув'язнення та кримінально-виконавчих установах відкритого і закритого типу [3, 4-5].

На нашу думку, важливість наукових сентенцій О.М.Джужі не лише у виділенні складових компонентів кримінального (кримінально-виконавчого) процесу, а й у формуванні більш чітко вираженої державної доктрини щодо протидії злочинам у даній сфері суспільних відносин, концептуальному визначенні теоретичних основ, які дають змогу формулювати і обґрунтовувати ідеї соціальної та правової сутності діяльності кримінально-виконавчої системи відповідно до державної кримінальної політики.

Вагомий внесок у розвиток науки кримінально-виконавчого права, зокрема, у визначення сутності та принципів кримінально-виконавчої діяльності, здійснив А.Х.Степанюк. Лейтмотив його досліджень – створення в Україні науки кримінально-виконавчого права як окремої галузі, вироблення доктрини кримінально-виконавчого права, що ґрунтується на правовому осмисленні категорій, найбільш важливих для теорії виконання покарань [4, 5]. У докторській

дисертації, монографіях, підручниках, науково-практичних коментарях, наукових статтях (більше як 100 найменувань) дослідник висунув низку нових концептуальних положень і висновків, що увійшли до нового Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України і мають принципове теоретичне значення для зміни пріоритетів у політиці в сфері виконання покарань. Після прийняття КВК 11 липня 2003р., А.Х.Степанюком проведена значна робота з роз'яснення його норм і, що дуже важливо, доктринальному тлумаченню та доповненню до них з широким використанням перевірених практикою рекомендацій [5].

Таким чином, є підстави стверджувати багатоаспектний, універсальний характер досліджень А.Х.Степанюка, що з точки зору загальної теорії права дають науково виважені відповіді на такі вузлові питання, як: поняття кримінально-виконавчого права та його ознаки; функції кримінально-виконавчого права; принципи кримінально-виконавчого права; місце і роль кримінально-виконавчого права в системі соціальних норм; відмінності і єдності кримінально-виконавчого права у співвідношенні з кримінальним, кримінально-процесуальним, а також з конституційним, адміністративним, господарським, фінансовим і іншими галузями права; поняття системи кримінально-виконавчого права як внутрішньої його організації; характеристика джерел кримінально-виконавчого права як зовнішньої форми його виразу; особливості реалізації норм кримінального права і ін.

Тобто спостерігаємо систематизоване тлумачення кримінально-виконавчого права як вищий ступінь наукового розроблення його актуальних питань. Завдяки систематизованому тлумаченню і системному підходу, як спеціальному методу наукового дослідження, дослідник, наприклад, дав оригінальне авторське доктринальне тлумачення «виконання покарання» як складної внутрішньо детермінованої єдності, що інтегрує пізнавальні можливості складових його елементів, як цілісного, відносно самостійного правового явища, як різновиду юридичної діяльності. При цьому, абстрагуючись від загального до конкретного, він зумів проникнути в сутність діяльності органів та установ виконання покарань, подати у взаємозв'язку всі її елементи й напрямки, звести в єдину систему знання про здійснення притаманних покаранням правообмежень [4, 6-7]. До речі, такий

спосіб теоретичного дослідження є методологічною конструкцією, здатною забезпечити вирішення пізнавального завдання будь-якої галузі права.

Протягом останніх років юридична наука поповнилася кількома фундаментальними дослідженнями з актуальних проблем кримінально-правової політики. Серед них – праця П.Л.Фріса «Кримінально-правова політика України» - докторська дисертація, захищена у 2005р. [6], один із підрозділів якої присвячений взаємовпливу та взаємообумовленості кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики. При цьому кримінально-виконавча політика розглядається дослідником як така, що визначає основні напрямки правотворчої діяльності держави і правозастосувальної діяльності відповідних державних органів у сфері реалізації кримінальних покарань. Цілком логічним, на нашу думку, є висновок про первинність кримінально-виконавчої політики, оскільки реалізація кримінального покарання завжди є вторинною відносно кримінального закону, який визначає поняття злочину [6, 17].

Можна також цілком погодитися із тезисним викладом П.Фрісом визначального впливу кримінально-правової політики на кримінально-виконавчу, що реалізується через визначення загальних напрямків кримінально-правової репресії; через формування системи та видів кримінального покарання; через закріплення підстав та порядку звільнення від покарання; через практику визначення окремих видів покарання, (хоч, правда, у цьому переліку поєднуються не завжди тотожні поняття), а також про те, що кримінально-виконавчу політику не можна розглядати тільки як пасивне відображення кримінально-правової політики, оскільки політика в сфері виконання покарання визначає цілі, принципи, стратегію і напрямки функціонування кримінально-виконавчої системи, основні форми й методи реалізації кримінального покарання.

Останнє твердження є особливо актуальним у зв'язку з намаганням окремих вчених – правознавців вважати кримінально-виконавче право складовою кримінального, а не кримінально-виконавчого процесу, чи взагалі розглядати цю офіційно визнану галузь права як другорядну або й зовсім не включати її в перелік галузей права як це спостерігаємо, наприклад, у науковому коментарі основних галузей права, зробленому в підручнику «Правознавство», що побачив світ у 2007

році [7] та в деяких інших наукових виданнях з кримінології. Тому становлення сучасної загальноправової парадигми (взірця) кримінально-виконавчого права і на її основі – правової кримінально-виконавчої системи неможливе без уточнення і доповнення новим змістом предмета кримінально-виконавчого права України, а це в свою чергу ставить на повістку денну питання про розробку наукової концепції, спрямованої на пізнання і використання закономірностей діалектного процесу виправлення і ресоціалізації засуджених, накопичення і систематизацію знань із теорії і практики виконання кримінальних покарань, ведення наукових досліджень із цих проблем.

Розвиваючи положення про закономірності діалектичного процесу у сфері виконання покарань, сучасні дослідники А.П.Гель, Г.С.Семаков, І.С.Яковець і ін. вказують на те, що крім діалектичного методу, який є загальнонауковим методом пізнання, у цій галузі права широко використовуються й такі методи, як: логічний, системного аналізу, статистичний, історичний, порівняльно-правовий, математичний, опитування, анкетування, спостереження, експерименту та ін. [8, 45]. Методологічною щодо кримінально-виконавчого права є власне й сама загальна теорія права, яка виробляє для науки цієї галузі права основні теоретичні положення, понятійний апарат та принципи. На жаль, можливості сучасної теорії права для насичення кримінально-виконавчого права і науки основами правової поведінки та юридичної відповідальності використовуються поки що недостатньо, так само як і формування самого механізму правової поведінки як сукупності засобів, з допомогою яких здійснюється регулювання поведінки людей правом.

На сучасному етапі досить помітно виділяється напрямок досліджень, пов'язаний із обґрунтуванням теоретичних проблем законодавчого процесу, в тому числі і в сфері виконання кримінальних покарань. Так, О.І.Ющик цілком справедливо стверджує, що становлення законодавчого процесу як цілісного стійкого явища правового життя пов'язується з переходом держави до зрілого етапу її розвитку, коли законодавча діяльність виявляється систематичною юридичною діяльністю державного апарату, спеціально спрямованою на вироблення юридичного закону у формі законів держави [9, 24]. Дослідник також вважає, що саме через недостатнє усвідомлення суб'єктами законотворення дійсних проблем

законодавчого процесу, як виявлення сутності даного явища в конкретно-історичних умовах сучасної України, вдосконалення існуючого законодавства не знаходить адекватного втілення на практиці.

У цьому контексті, більш предметно до теми нашого дослідження основні напрямки сучасного кримінального законодавства із визначенням основних завдань та перспективних напрямків його вдосконалення та реалізації розглядає А.А.Митрофанов, зазначаючи, що втілення у життя головних концептуальних положень, ідей та принципів, що стосуються кримінально-правової політики держави, залежить головним чином від модернізації чинного кримінального законодавства та поліпшення практики його застосування [10, 3].

Як відомо, механізм правового регулювання суспільних відносин забезпечується нормотворчою діяльністю компонентних суб'єктів, спрямованою на моделювання поведінки учасників відносин, їх впорядкування відповідно до досягнутого рівня суспільного розвитку. Як уже зазначалося вище, така регламентація здійснюється на законодавчому рівні. Однак, як свідчить досвід функціонування сучасного кримінального процесу, не менш важливим є й підзаконний рівень, який вкупі із законодавчим складає невід'ємну частину реалізації державної політики. Його забезпечення покладається на Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади. Останнім часом зроблено цілком вдалу спробу проаналізувати та узагальнити нормотворчу, правозастосовчу та розпорядчу діяльність цієї державної установи.

Не применшуючи ніяким чином значення праць дослідників, що стосується видання нормативних актів Кабінетом Міністрів України, в тому числі і кримінально-виконавчого змісту, (В.Б.Авер'янов, І.П.Голосніченко, А.В.Дуда, А.П.Заєць, В.Ф.Опришко, М.В.Тесленко, О.І.Ющик та ін.), більш детально прокоментуємо дослідження О.О.Томкіної «Акти Кабінету Міністрів України: теоретичні засади видання та реалізації» [11], в якому на основі комплексного наукового аналізу з'ясовано юридичну природу актів Кабінету Міністрів України, їх види, процедуру видання, механізм реалізації та ефективності, а також вироблено теоретичні і практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення правового регулювання суспільних відносин з використанням урядових актів.

Відзначаючи універсальний характер теоретичних модусів (норм), визначених дослідницею, що мають значення для цілісного уявлення про правотворчість, взагалі, і нормотворчість, зокрема, вважаємо за доцільне відзначити й виокремлення таких важливих принципів процедури видання урядових актів, як: 1) верховенство права (забезпечення пріоритетності юридичних норм прав людини і громадянина над інтересами держави); 2) законності (видання актів відповідно до Конституції і законів України); 3) обґрунтованості (визначення підстав і мети розроблення проекту акта); 4) рівності учасників процедури перед законом; 5) гласності (відкритість і прозорість процедури); 6) науковості; 7) системності (узгодженості принципів урядових актів із іншими правовими актами); 8) планування (поточна організація, упорядкованість дій учасників процедури); 9) узгодження (ухвалення інтересів різних зацікавлених осіб і ухвалення взаємоприйнятого рішення); 10) колегіальності (прийняття об'єктивного і обґрунтованого рішення); 11) відповідальності (утвердження режиму законності процедури видання актів та їх самих) [11, 12].

Разом з тим, сучасні підходи щодо класифікації джерел в системі нормативних актів Кабінету Міністрів України слід було б розкрити значно ширше, не тільки на прикладі адміністративного права України, особливо при визначенні базових юридичних категорій – «законодавство» і «галузеве законодавство».

Останнім часом наука кримінально-виконавчого права поповнилася системними дослідженнями з різних аспектів діяльності установ виконання покарань (УВП). Це, зокрема, кандидатська дисертація Є.М.Бодюла «Правові та організаційні засади виконання покарання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу» [12], докторська дисертація О.Г.Колба «Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам» [13] та кандидатська дисертація С.К.Гречанюка «Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями» [14].

Визначальною рисою названих вище, як і інших робіт з цієї проблематики, є прагнення їх авторів розробити і сформулювати цілісну систему вимог до установ виконання покарань як основних суб'єктів кримінально-виконавчого процесу, враховуючи сучасні реалії суспільно-політичного життя країни та визначені

національним законодавством і міжнародними стандартами основні напрямки реформування організаційно-виконавчих установ. Так, Є.М.Бодюл акцентує увагу на виключній юрисдикції держави в особі уповноважених нею державних органів та установ щодо виконання кримінальних покарань і вимагає від останніх здійснення постійного контролю за виконанням покладених на засуджених правообмежень. Тобто на державу покладаються головні організаційні функції управління кримінально-виконавчим процесом, а безпосередньо реалізацію державної політики у цій сфері здійснює Державна кримінально-виконавча служба України, правові основи діяльності якої, завдання і повноваження визначаються законами України, указами Президента України, постановами Кабінету України, а також чинними міжнародними договорами.

Актуальність дослідження О.Г.Колба визначається необхідністю реалізації установами виконання покарань такого важливого елементу кримінально-виконавчого процесу, зазначеного у ч.2 ст.50 Кримінального кодексу (КК) України, як запобігання вчиненню злочинів засудженими. Як свідчить практика, щорічно в УВП учиняється до 400 таких злочинів і ця тенденція існує і нині [13, 1]. Тим часом в Україні відсутня концепція (доктрина, програма тощо) щодо виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі та розширення видів, меж і можливостей альтернативних до нього покарань, основу якої мають становити такі засоби впливу на особу засудженого, які б унеможливили вчинення ними злочинів як в умовах УВП, так і після звільнення з неї.

Обґрунтовуючи діалектичний взаємозв'язок кари, як головного елемента мети кримінального покарання, і превентивної функції кримінально-виконавчого законодавства та необхідність підвищення ролі УВП у механізмі захисту особи, суспільства і держави від злочинних посягань (теоретичний аспект дослідження), О.Г.Колб на основі всебічного аналізу нормативно-правових джерел з питань профілактики злочинів, оперативно-розшукової діяльності (ОРД) визначив неврегульовані та суперечливі аспекти зазначеної діяльності, розробив організаційно-тактичні засади запобігання злочинам в УВП шляхом удосконалення та більш ефективного використання можливостей організаційної системи служб і підрозділів, підвищення рівня аналізу та прогнозування основних виявів і

характеристик злочинності в місцях позбавлення волі, комплексного та індивідуального планування заходів щодо її профілактики (прикладний аспект дослідження).

На користь теоретико-прикладного характеру дослідження О.Г.Колба свідчать і запропоновані ним зміни та доповнення до чинного законодавства України й підзаконних нормативних актів, зокрема, в частині реалізації мети кримінального покарання. На його думку, на відміну від КК України, який однозначно передбачає кару за вчинений злочин (ч.2 ст.50), у КВК України термін «кара» чітко не розкривається, але передбачається в системі правообмежень і трансформується в таких поняттях, як «режим», «порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань», що є цілком логічним, але не тотожним першому, оскільки кара тут виступає лише частовим елементом режиму, в той час і режим не повністю охоплюється поняттям «кари» [13, 7].

До речі, за свідченням авторитетного юридичного видання «Юридичної енциклопедії», у чинному законодавстві України термін «кара» не вживається [15, 42]. Отже, можна цілком погодитись з О.Г.Колбом, що кара, як визначена законодавством міра відповідальності правопорушника за скоєні ним дії, у кримінально-виконавчому процесі проявляється у застосуванні щодо нього певних правових обмежень, зміни його статусу (морального - позбавлення чи призупинення деяких прав; матеріального – здійснення штрафних санкцій; фізичного – обмеження особистої свободи). Хоч «Бібліографія праць» за 1991-2005рр. (розділ X. Покарання і його види) вміщує близько 300 робіт у яких «покарання» досить часто асоціюється з карою, не кажучи вже про «смертну кару» - визначення, яке поки що не має замінників (синонімів) [16, 176-197].

Більшість сучасних дослідників сходяться на тому, що йдеться не стільки про те, чи вживати, чи не вживати термін «кара», скільки про зміну її сутності в якості кримінального покарання на сучасному витку розвитку цивілізації. В.А.Бачинін з цього приводу зазначає, що інтенсивність покарань – це величина, яка історично змінювалась, оскільки вона залежить від цивілізованості суспільства, характеру його економіки, ступеня антагонізованості психіки людей та багатьох інших факторів [17, 527]. Натомість В.К.Дуюнов переконаний, що кара – це справедливе (у сучасному

цивілізованому сенсі, а не в середньовічному значенні таліона - помсти) засудження вчиненого злочину й особистості винного, об'єктивна у своїй основі спів розмірна відплата за вчинене [18, 87]. До речі, у російському законодавстві термін «кара» замінений на словосполучення «відновлення соціальної справедливості», яке носить оцінюючий характер, а сам зміст опосередкований через інші поняття (відшкодування завданої злочином шкоди, спів розмірність вчиненого особою злочину та покарання від імені держави і т.ін.) [19, 11].

Відносно терміна «виконання – відбування покарання» такої однотайності немає, тому досі в доктринальних джерелах відображаються різноманітні, а подекуди полярні погляди і підходи. Так, С.Я.Фаренюк, вважаючи, що вживані законодавцем терміни «виконання» і «відбування» покарання є синонімічними, під виконанням покарання розуміє врегульований нормами кримінально-виконавчого права порядок застосування кари – комплексу обмежень прав і свобод засудженого [20, 25]. На думку А.Х.Степанюка, правова концепція «виконання покарання» стає реальністю тільки у предметній практичній діяльності органів і УВП і тільки в процесі реалізації кари проходить перевірку своєї істинності [4, 10]. Б.С.Утевський ототожнив поняття «виконання покарання» і «виконання вироку» [21, 28-29]. У свій час таку ж позицію займав І.В.Шмаров [22, 15]. В.М.Карташов вважав, що виконання покарання припускає висування на перший план предметного, матеріального, зовні об'єктивного характеру юридичної діяльності, підкреслює її природу, юридичні аспекти перетворення суспільних відносин [23, 3] і т.д.

На наш погляд, термін «виконання покарання» спрямований передусім до відповідних органів, які в своїй діяльності зобов'язані реалізувати увесь комплекс правообмежень, передбачених конкретним видом покарання, забезпечити здійснення наданих засудженим прав, виконання покладених на них обов'язків протягом усього терміну покарання, встановленого вироком суду. У свою чергу, термін «відбування покарання» звернений до засуджених, які повинні на підставі вироку суду, відповідно до приписів, встановлених кримінально-виконавчим законодавством, виконувати покладені на них обов'язки та утримуватися від діянь, заборонених нормами права, включаючи злочинні.

Підбиваючи підсумки наукових інтерпретацій щодо співвідношення понять «покарання – кара – режим покарання» в контексті реалізації превентивної функції права, потрібно, як нам видається, визнати, що хоча в режимі й реалізується природа кримінального покарання у виді позбавлення волі, він за своїм змістом є вужчим, ніж інститут покарання, оскільки останній містить у собі не лише правообмеження, але й правила співжиття, що не мають карального змісту, і тим самим він виконує функцію превенції щодо вчинення нових злочинів засудженими.

Важливим аспектом кримінально-виконавчого процесу є його перебудова в контексті європейських стандартів з метою гуманізації, забезпечення відкритості, наповнення прогресивними зарубіжними концепціями, загальновизнаними міжнародними принципами, нормами і стандартами з прав та свобод людини і громадянина, які б забезпечували надійність охорони як інтересів суспільства, так і особи у сфері кримінально-виконавчої діяльності. Саме ця обставина викликала зацікавленість дослідників і появу фундаментальних досліджень, які, з одного боку, намагаються визначити з точки зору сучасної юридичної науки основні переваги концепції (парадигми) європейської пенітенціарної системи, з іншого – обґрунтувати і сформулювати нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з найбільш актуальних питань кримінально-виконавчої політики.

Серед робіт першої групи виділяється дослідження Луць Л.А. «Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика» [24]. Застосовуючи історико-правовий метод для розкриття генезису та тенденцій розвитку європейських міждержавних правових систем, дослідниця, як ми вважаємо, спромоглася у повній мірі виявити подібні та відмінні ознаки національних правових систем у межах європейських міждержавно-правових систем, а також правових систем Ради Європи та Євросоюзу, що в свою чергу дозволяє іншим дослідникам розробляти і встановлювати відповідний правовий механізм взаємодії між європейськими міждержавними та національними правовими системами, в тому числі і тими, які обслуговують кримінально-виконавчу сферу.

Серед робіт другої групи слід в першу чергу назвати роботи В.Т.Маляренка [25] і В.А.Львовичкіна [26], які наближено до кримінального і кримінально-виконавчого процесу України містять конкретні рекомендації щодо наповнення його прогресивними зарубіжними технологіями, загальновизнаними міжнародними принципами, нормами та стандартами. Так, обидва дослідники одностайні в тому, що через таку юридичну категорію, як правовий статус засуджених до позбавлення волі, можна найбільш повно проаналізувати реальне втілення міжнародних стандартів у національне законодавство, бо саме правовий статус є серцевиною нормативного відображення основних принципів відносин між особою і державою. Разом із тим, не можна не погодитись із цілком слушним зауваженням В.Т.Маляренка, який підкреслює, що права і свободи людини та їх обмеження мають існувати в певних розумних межах, бути збалансованими. Важливо, як цього вимагає європейське право, дотримуватись балансу між двома цінностями – правами людини і ступенем контролю над злочинністю [25, 24-25].

Підсумовуючи, зазначимо, що викладене вище торкається лише суті і змісту досліджень з найбільш концептуальних положень кримінально-виконавчого процесу. У більш детальному огляді історіографії даної теми слід проаналізувати й оцінити з точки відповідності сучасним потребам дослідження й таких складових цього процесу, як кримінально-виконавча характеристика покарань, виконання та відбування кримінального покарання жінками, неповнолітніми, виправлення й ресоціалізація засуджених і ін. – найменш розроблені і дискусійні проблеми як в теорії, так і в практиці кримінально-виконавчої діяльності.

Література

1. Богатирьов І.Г. Кримінально-виконавче право України: Підручник/ І.Г.Богатирьов. –К.: Всеукраїн. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. -352с. –Бібліогр.: с.342-346.
2. Бадира В.А. Кримінально-виконавче право: Навчальний посібник/ В.А.Бадира, С.Ф.Денисов, Т.А.Денисова, М.М.Мінаєв, В.Г.Хашев; за ред. Т.А.Денисової. –К.: Істина, 2008. -400с.
3. Джужа О.М. Науково-практичний інтерес до становлення кримінально-виконавчої та кримінологічної політики України//Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). -2005. -№11. – С.1-9.
4. Степанюк А.Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження):

- автореф.дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08/Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. –Х., 2002. -33с. –Бібліогр.: с.25-30.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання друге, доп. і перероб./А.Х.Степанюк, І.С.Яковець; за заг.ред. А.Х.Степанюка. –Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. -560с.
  6. Фріс Л. Кримінально-правова політика України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08/Національна академія внутрішніх справ України. –К., 2005. -35с. –Бібліогр.: с.28-32.
  7. Правознавство: Підручник/За відп. ред. О.В.Дзери. -10-е вид., перероб. і допов. –К.: Юрінком Інтер, 2007. -848с.
  8. Гель А.П. Кримінально-виконавче право України: Навч. посібник/ А.П.Гель, Г.С.Семаков, І.С.Яковець; за ред. проф. А.Х.Степанюка. –К.: Юрінком Інтер, 2008. -624с. –Бібліогр.: с.604-605.
  9. Ющик О.І. Теоретичні проблеми законодавчого процесу: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01/НАН України. Інститут держави і права ім.В.М.Корецького. –К., 2005. -45с. –Бібліогр.: с.39-41.
  10. Митрофанов А.А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08/НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. –К., 2005. -20с. –Бібліогр.: с.18-19.
  11. Томкіна О.О. Акти Кабінету Міністрів України: теоретичні засади видання та реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Київський національний економічний університет. –К., 2005. -22с. –Бібліогр.: с.19.
  12. Бодюл Є.М. Правові та організаційні засади виконання покарання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08/Національна академія внутрішніх справ України. –К., 2005. -21с. –Бібліогр. –с.19.
  13. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08/Київський національний університет внутрішніх справ. –К., 2007. -32с. Бібліогр.: с.26-29.
  14. Гречанюк С.К. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Національна академія державної податкової служби України. –Ірпінь, 2006. -21с. –Бібліогр.: с.18-19.
  15. Юридична енциклопедія: В 6т./Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. –К.: «Укр. енцикл.», 2001. –Т.3: К-М. -2001. -792с. : іл.
  16. Кримінальне право України: Бібліографія. 1991-2005/Укладачі: М.В.Галабала і ін. –К.: Алеута, КНТ, Центр учбової літератури, 2008. -536с.
  17. Бачинин В.А. Філософія права и преступления/В.А.Бачинин. –Х.: Фолио, 1999. -607с.
  18. Дуюнов В.К. О понятии и целях наказания в новом уголовном праве России//Право, поведение, личность: Материалы междунар. симпозиума/ Отв. ред. Г.А.Борисов, Г.М.Потанин. –Белгород: Изд-во Белгород. гос. ун-та, 1998. –Ч.1. –С.85-94.
  19. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XX века:

Учебник для вузов/Под. ред. А.И.Зубкова. -2-е изд. перераб. и доп. –М.: Норма, 2002. -720с.

- 20.Фаренюк С.Я. Пенітенціарні засади проекту Кримінально-виконавчого кодексу України//Проблеми пенітенціарної теорії і практики. –К.: КІВС, 1996. -№1. –С.25-28.
- 21.Утевский Б.С. Воспоминания юриста: Из неопубликованного/Б.С.Утевский. –М.: Юрид.литерат., 1989. -304с.
- 22.Шмаров И.В. Взаимосвязь и разграничение уголовного и уголовно-испытательного законодательства//Правовое и методическое обеспечение исполнения уголовных наказаний: Сб. науч. тр. –М.: НИИ МВД РФ, 1994. –С.4-9.
- 23.Карташов В.Н. Юридическая деятельность: Понятие, структура, ценность. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1989. -218с.
- 24.Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.01/НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. –К., 2005. -24с. –Бібліогр.: с.18-21.
- 25.Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: автореф. дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.09/Національна юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. –Х., 2005. -36с. –Бібліогр.: с.30-32.
- 26.Львовичкін В.А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08/ Національна академія внутрішніх справ України. –К., 2002. -20с. –Бібліогр.: с.18.